

8. Байдельдинов Д.Л. Правовой механизм государственного управления в области экологии. – Алматы: Қазақ университеті. 1998. – 188 с.

9. Петров В.В. Экологическое право России. Учебник. – Москва: БЕК, 1997. – 557 с.

О.Файзиев,
ТДЮУ “Маъмурий ва молия ҳуқуқи”
кафедраси ўқитувчиси, PhD

МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ:

*конституциявий нормалар таҳлили, мавжуд
муаммолар ва ечимлар*

Калит сўзлар: жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари, халқаро ҳуқуқ нормалари устуворлиги, халқ иродасини ифода этиш, жамият ва фуқаролар олдида масъуллик, давлат хизмати, конституциявий суд, қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи, Халқ қабулхонаси, виртуал қабулхона, Бош вазирнинг тадбиркорлар мурожаатларини кўриб чиқиш қабулхоналари.

Аннотация: ушбу мақолада жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаат қилишга оид ҳуқуқининг конституциявий-ҳуқуқий асослари ёритилган. Бунда Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгиланган мурожаат қилиш ҳуқуқини таъминлаш ва кафолатлашга доир нормалар тизимли таҳлил қилинган, бу борада хорижий давлатлар тажрибаси қиёсий ўрганилган, мавжуд муаммолар ва уларнинг ечими бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган, таҳлил қилинган соҳадаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш юзасидан таклифлар билдирилган.

Ключевые слова: обращения физических и юридических лиц, верховенство норм международного права, выражение воли народа, ответственность перед обществом и гражданами, государственная служба, конституционный суд, право законодательной инициативы, Народная приемная, виртуальный прием, приемная Премьер-министра по рассмотрению обращений предпринимателей.

Аннотации: В данной статье описываются конституционные и правовые основы права физических и юридических лиц на обращение. Также проведен системный анализ норм Конституции Республики Узбекистан по обеспечению и гарантированию права на обращение, сравнительное изучение опыта зарубежных стран, разработка существующих проблем и рекомендации по их решению, предложения по совершенствованию законодательства в этой сфере.

Keywords: applications of individuals and legal entities, rule of international law, expression of the will of the people, responsibility to society and citizens, civil service, Constitutional Court, power to initiate legislation, People's reception, virtual reception, Reception of the Prime Minister for consideration of applications from entrepreneurs.

Annotations: This article describes the constitutional and legal foundations of the right of individuals and legal entities to appeal. Also, a systematic analysis of the norms of the Constitution of the Republic of Uzbekistan on ensuring and guaranteeing the right to appeal, a comparative study of the experience of foreign countries, the development of existing problems and recommendations for their solution, proposals for improving legislation in this area were carried out.

Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси мамлакатимизда асосий ҳуқуқлар ва эркинликлар, шу жумладан, жисмоний ва юридик шахсларнинг шахсий

ва жамоа манфаатлари юзасидан ваколатли органлар ва мансабдор шахсларга мурожаат қилиш ҳуқуқини кафолатловчи муҳим расмий ҳужжат ҳисобланади.

Энг аввало, давлатимизнинг ўзига хос “паспорти” ҳисобланган [1] Конституция инсон ҳуқуқлари ғояларига содиқлигини тантанали равишда эълон қилиб, халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалари устунлигини тан олган ҳолда ҳамда республика фуқароларининг муносиб ҳаёт кечиришларини таъминлаш мақсадида қабул қилинганлигига эътибор қаратиш жоиз, деб ўйлаймиз.

Маълумки, инсон ҳуқуқларига доир халқаро ҳуқуқ нормалари ва қоидалари Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт, Иқтисодий ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт ҳамда бошқа халқаро ҳужжатларда белгиланган. Жумладан, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 2-моддасида барча иштирокчи давлатларга ўзининг юрисдикциясидаги ҳар қандай шахс учун юридик ҳимоя ваколатли суд, маъмурий ёки қонун чиқарувчи ҳокимиятлар томонидан ёки давлатнинг ҳуқуқий тизимида назарда тутилган бошқа ваколатли органлар томонидан таъминлаши имкониятини яратиш, ҳуқуқий ҳимоя воситалари берилганда, ваколатли ҳокимиятлар томонидан бунинг қўлланилишини таъминлаш мажбурияти юклатилган [2].

Конституция **муқаддимасида** шу каби халқаро ҳуқуқ нормалари устуворлиги тан олинган ҳамда конституциявий нормалар мазмуни ушбу ғоялар билан уйғунлашган. Жумладан, тадқиқотчилар дунё конституцияларида инсон ҳуқуқларининг жами 117 хили тан олинганлигини ҳисоблаб чиқиб, уларнинг қанчаси конституцияларда акс этгани бўйича таҳлил ўтказганида, Франция Конституциясида 13, АҚШ Конституциясида 35, Буюк Британия конституциявий аҳамиятдаги ҳужжатида 44, Германия ва Япониянинг Асосий қонунида 48 турдаги ҳуқуқлар қамраб олингани ҳолда, Ўзбекистон Конституциясида 55 турдаги ҳуқуқ [3], шу жумладан, фуқароларнинг давлат органлари ва муассасаларига мурожаат қилиш ҳуқуқи ўз ифодасини топганлиги аниқланган.

Конституция тузилишига эътибор қаратсак, давлат бошқарувини ташкил этиш ва шу каби бошқа масалаларни тартибга солишдан бошланган аксарият хорижий давлатлар конституцияларидан фарқли равишда Ўзбекистон Конституцияси, энг аввало, халқ манфаатларини эътироф этишдан, давлат органлари халқ олдида масъул эканлигини мустаҳкамлашдан бошланган.

Жумладан, Конституциянинг **1-моддасида** Ўзбекистон демократик республика (халқ ҳокимиятчилигига асосланган давлат) эканлиги белгиланган бўлса, **2-моддасида** давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилиши, давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъул эканлиги, **7-моддасида** халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаи эканлиги, Ўзбекистон Республикасида давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб амалга ошириши белгиланган. Яъни, давлат органлари, мансабдор шахслар собиқ Совет тизимида бўлганидай қандайдир гуруҳ (партия) манфаатларига эмас, балки халқ манфаатларига хизмат қилиши кераклиги мустаҳкамланган [4].

Мазкур нормалар орқали Ўзбекистонда давлат, хусусан, давлат хизмати ва мансабдор шахсларнинг энг муҳим ва бирламчи вазифаси халқ иродасини ифода этиш, халқ манфаатларини ҳимоя қилиш ва унга хизмат қилишдан иборат эканлиги конституциявий норма даражасида мустаҳкамланган [5].

Бунда албатта, давлат хизматини ўташ, давлат хизматчиларига юкланган вазифалар ва уларнинг амалга ошириш даражаси ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Ҳозирга қадар мамлакатимизда давлат хизматининг айрим соҳалари ёки айрим тоифадаги давлат хизматчиларининг фаолиятини тартибга солувчи алоҳида қонун ҳужжатлари қабул қилинган. Жумладан, “Давлат солиқ хизмати тўғрисида”ги [6], “Судлар тўғрисида”ги [7], “Прокуратура тўғрисида”ги [8], “Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати тўғрисида”ги [9], “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги [10], “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги [11] қонунларда тегишли соҳада давлат хизматини ташкил этиш принциплари, давлат хизматчиларининг мақоми, уларга қўйилган талаблар, жавобгарлик ва улар томонидан хизматни ўташ шартлари белгилаб қўйилган.

Жумладан, “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуннинг 27-моддасида ички ишлар органларидаги хизматга биринчи марта қабул қилинган фуқаролар Ватанга ва Ўзбекистон халқига содиқ бўлишга қасамёд қабул қилиши белгиланган. Ёхуд ушбу Қонуннинг 8-моддасида ички ишлар органи ходими ўзига фуқаро мурожаат этган тақдирда, ўз лавозимини, унвонини, фамилиясини, исмини, отасининг исмини айтиши, уни диққат билан эшитиши, ўз ваколатлари доирасида тегишли чоралар кўриши ёхуд қўйилган масалани ҳал этиш кимнинг ваколатига киришини тушунтириши шартлиги мустаҳкамланган.

Шунингдек, “Прокуратура тўғрисида”ги Қонунда фуқароларнинг ариза ва шикоятларини ҳамда юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш тартиби алоҳида моддада келтирилган (**7-модда**).

Ўз навбатида, қайд этиш лозимки, мамлакатимизда барча давлат хизматчилари ва мансабдор шахсларнинг мақоми, вазифалари, хизматни ўташ шартларини белгиловчи ягона қонун ҳужжати мавжуд эмас. Ушбу муносабатлар турли қонун ҳужжатларида муайян даражада акс этган бўлса-да, қонун ҳужжатларида айрим бўшлиқ ва камчиликлар мавжуд. Шу сабабли, ушбу соҳада ягона ёндашувни белгиловчи қонун ҳужжатини қабул қилиш зарурати юзага келган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 октябрдаги ПФ-5843-сон Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида кадрлар сиёсатини ва давлат фуқаролик хизмати тизимини тубдан такомиллаштиришга оид биринчи навбатдаги чора-тадбирлар дастурида хорижий экспертларнинг тавсиялари ва кенг жамоатчилик фикрини инобатга олган ҳолда “Давлат фуқаролик хизмати тўғрисида”ги Қонун лойиҳасини такомиллаштириш орқали Ўзбекистон Республикасида давлат фуқаролик хизматининг асосий тушунчалари, регламентлари ва кафолатларини қонун билан мустаҳкамлаш топширилган [12].

Бу борада хорижий мамлакатлар тажрибасига назар ташласак, ушбу муносабатлар Россия Федерациясида “Россия Федерациясининг давлат фуқаролик хизмати тўғрисида”ги Федерал Қонун [13], Қозоғистонда “Қозоғистон Республикасининг давлат

хизмати тўғрисида”ги Қонун [14], Японияда “Давлат хизмати тўғрисида”ги Қонун [15], Корея Республикасида “Давлат хизмати тизими тўғрисида”ги Қонун [16] билан тартибга солинган.

Жумладан, “Россия Федерациясининг давлат фуқаролик хизмати тўғрисида”ги Федерал Қонуннинг 4-моддасида инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари устуворлиги давлат фуқаролик хизматининг асосий принципларидан бири сифатида белгиланган.

Бу борада Юсуф Хос Ҳожиб ўзининг “Қутадғу били” асарида давлат хизматини амалга ошираётган арбоблар қандай бўлиши кераклиги, улар қандай хусусиятларга эга бўлиши лозимлиги тўғрисида тўхталиб ўтган. Масалан, ушбу асарда вазирларга қўйилган талаблар шундай таърифланади: “вазир пишиқ ва одил бўлиши, бошқаларни ҳам шу йўлга ундаб туриши лозим. Бу ишга ишончли, етук ва сара, уқув-идрокли, доно ва юмшоқ кўнгил, айни пайтда, дадил ва журъатли кишилар керак” [17]. Шунингдек, Низомулмулкнинг “Сиясатнома” ёки “Сияр ул-мулк” асарида ҳам давлат хизматчилари билан боғлиқ масалалар ўз ифодасини топган. Асарнинг асосий ғоялари ҳам шундан иборатки, вазир Низомулмулк шоҳ ва ҳокимларни адлу инсофга, сулҳ ва мурувватга, давлатни оқилона бошқариб, қатъий қоида ва тартиб ўрнатишга, амалдорларни виждонли, пок, ҳалол ва имонли бўлишга, мамлакат ободонлиги, унинг аҳли фаровонлиги, тинчлиги ва тотувлигини таъминлаш учун ҳаракат қилишга даъват этади [18]. Шунингдек, маърифатпарвар олим Маҳмудхўжа Бехбудий юз йил муқаддам шундай ёзган эди: “Ҳозирги замон ишларига хоҳ тижорат, хоҳ ҳукумат, хоҳ саноатхоналарда бўлсун, кириб вазифа олмоққа ва иш қилмоққа илми замонавий лозим. Лозим бўлғонда ўзингизни ва ўғлингизни замонавийликка ўқимоққа ҳаракат қилсангиз”. Албатта, қайд этилган нуқтаи назарлар бугунги кунда ҳам ўзининг аҳамиятини йўқотгани йўқ.

Юқоридагиларга мувофиқ, Конституциямизнинг 2-моддасида мустақамланган давлатнинг халқ иродасини ифода этиши, унинг манфаатларига хизмат қилиши, давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг жамият ва фуқаролар олдида масъуллигига доир аниқ механизмларни акс эттирган ҳолда Ўзбекистон Республикасининг “Давлат фуқаролик хизмати тўғрисида”ги Қонунини қабул қилиш, мазкур Қонунда бош ғоя сифатида давлатнинг халқ иродасини ифода этиши ва унинг манфаатларига хизмат қилишни белгиланган ҳолда давлат хизматчиларининг аниқ вазифаларини белгилаш, халқ манфаатларини ифода этиш, шу жумладан, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш даражасига кўра давлат органлари ва мансабдор шахсларни баҳолаш механизмларини жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Зотан, юқорида қайд этилган конституциявий нормаларнинг реализацияси, айниқса, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашда кенгроқ намоён бўлади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолияти билан боғлиқ мурожаатлар ҳам, аввало, давлат аппаратининг қайсидир тизимидаги муайян камчилик, ноқулайлик мавжудлигидан келиб чиқади. Мурожаатлар, фикримизча, мавжуд тизимли муаммолар, камчиликлар, халқнинг турмуш-тарзи, дарди, ноласи, қувончи, хоҳиш-истаги, мақсадлари, орзу-ниятлари, ташвишлари, жамият аъзолари нималар ҳақида ўйлаётгани, қандай “нафас олаётгани”ни, умуман

олганда, аҳоли кайфиятини ҳаққоний кўрсатадиган индикаторлардан бири ҳисобланади.

Конституциямизнинг кейинги нормаларига эътибор қаратсак, **13-моддада** Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний принципларга асосланиши, уларга кўра инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланиши, демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилиниши, **14-моддада** давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик принциплари асосида амалга ошириши мустақамланган.

Таъкидлаш лозимки, мамлакатимизда жисмоний шахс, унинг вакили ёки оила аъзоларининг ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини рўёбга чиқариш ёки ҳимоя қилиш мақсадида давлат органларига, ташкилотларга ва мансабдор шахсларга мурожаат этганлиги, шунингдек мурожаатларида фикрини билдирганлиги ва танқид қилганлиги муносабати билан таъқиб этиш ман этилади. Яъни, демократик ҳуқуқ ва эркинликлар Конституция ва қонунлар билан ҳимоя қилинган, уларга дахл қилиш тегишли жавобгарликни юзага келтиради.

Шу билан бирга, мурожаатларни кўриб чиқишда жисмоний шахсларнинг шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотлар уларнинг розилигисиз, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини камситадиган бошқа ахборотнинг давлат органлари, ташкилотлар ходимлари ва улар мансабдор шахслари томонидан ошкор этилиши тақиқланган.

Мамлакатимизда шу каби қоидаларнинг белгиланиши Асосий Қонуннинг 13 ва 14-моддаларида назарда тутилган нормаларга асосланган.

Конституциянинг **18-моддасига** кўра, Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар.

Конституцияда белгиланган мазкур талабларга асосан фуқароларга жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, давлат органлари ва мансабдор шахсларга тенг ҳуқуқ асосида мурожаат қилишлари учун барча шарт-шароитлар яратилган.

Шу жумладан, “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуннинг 16-моддасида мурожаат этиш ҳуқуқидан фойдаланилаётганда жисмоний шахснинг жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеига, шунингдек юридик шахсларнинг мулк шакли, жойлашган ери (почта манзили), ташкилий-ҳуқуқий шакллари ва бошқа ҳолатларига қараб камситишга йўл қўйилмаслиги [19] кафолатланган.

Конституциянинг **20-моддасида** фуқаролар ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахсларнинг, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларига путур етказмасликлари шартлиги белгиланган. Мазкур норма мурожаат қилиш ҳуқуқини амалга оширишга ҳам таъбиқ этилади. Яъни, ҳар қандай шахс томонидан мурожаат этиш ҳуқуқининг амалга оширилиши бошқа жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқларини,

эркинликларини ҳамда қонуний манфаатларини, шунингдек жамият ва давлат манфаатларини бузмаслиги керак.

Конституциянинг **35-моддасига** асосан, ҳар бир шахс бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли давлат органларига, муассасаларига ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Аризалар, таклифлар ва шикоятлар қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқиши шарт.

Мантиқан олиб қараганда, ҳар бир шахсда умри давомида ваколатли давлат органларига бирон-бир масала юзасидан мурожаат қилишга, зарур бўлганда, давлат хизматларидан фойдаланишга эҳтиёж туғилиши, табиий. Шу нуқтаи назардан, мурожаат қилиш ҳуқуқининг мустаҳкамлаб қўйилиши ҳар бир шахснинг қонунчиликда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқлари ва эркинликлари амалга оширилишини, ўз навбатида, бурч ва мажбуриятлари бажарилишини таъминлашда улкан аҳамият касб этади. Яъни, бирон-бир шахсий, ижтимоий-иқтисодий ёки сиёсий ҳуқуқи бузилган ёки ҳуқуқлари амалга оширилиши учун тўсиқ, реал хавф мавжуд бўлган, қонуний манфаатларига зиён етган ёхуд давлат зиммасидаги масала ечимини истаган ҳар қандай шахс ўзининг ваколатли давлат ташкилотлари ва мансабдор шахсларга мурожаат қилиш ҳуқуқидан фойдаланиб, кўрсатган муаммолари, эҳтиёжлари ҳал этилишига ёки батафсил расмий тушунтириш олишга эришиши мумкин.

Демак, мурожаат қилиш ҳуқуқининг Конституция билан белгиланиши демократик тамойилларга тўла мос келишини таъкидлаган ҳолда ҳар бир шахснинг ушбу ҳуқуқдан фойдаланиш орқали ўз қонуний мақсад-муддасига етилиши қонунан кафолатланади, бунда ҳар бир мурожаат қилувчига бошқа мурожаат қилувчилар билан бир хил мажбурият юкланади ва эркинликлар берилади. Ҳар бир шахснинг ҳуқуқлари муҳофаза ва ҳимоя қилинишини таъминлаш демократик давлатнинг асосий бурчларидан бири ҳисобланади.

Асосий қонуннинг 35-моддасида белгиланган нормалар давлатнинг инсон ҳуқуқларини таъминлашдаги муҳим вазифаси бўлиб, ҳар доим ва ҳар қандай шароитда ҳам ҳар бир шахснинг давлат билан бевосита ва билвосита алоқага (муносабатга) киришиш учун давлат ташкилотларига (мансабдор шахсларга) мурожаат қилиш ҳуқуқини кафолатлайди.

Ўз навбатида, Конституциямизнинг ҳар бир шахснинг мурожаат қилиш ҳуқуқини белгиловчи ушбу моддаси унинг юқорида қайд этилган, шунингдек бошқа моддалари билан чамбарчас ва узвий боғлиқ, яъни қоидалар бир-бирининг мазмунини мустаҳкамлайди, тўлдиради, бойитади, мақсадини, принципларини аниқлаштиради, амалга ошириш мезонлари ва шартларини белгилайди.

Шу билан бирга, мамлакатимизда фуқароларнинг ҳар қандай давлат органига мурожаат қилиш ҳуқуқи кафолатларини кучайтириш лозим. Жумладан, “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида”ги Қонуннинг 25-моддасига кўра, қуйдагилар Конституциявий судда кўриб чиқиш учун масалалар киритиш ҳуқуқига эга: 1) Олий Мажлисининг палаталари; 2) Ўзбекистон Республикаси Президенти; 3) Вазирлар Маҳкамаси; 4) Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман); 5) Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси; 5) Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутатлари

умумий сонининг камида тўртдан бир қисмидан иборат депутатлар гуруҳи; 6) Олий Мажлис Сенати аъзолари умумий сонининг камида тўртдан бир қисмидан иборат сенаторлар гуруҳи; 7) Ўзбекистон Республикаси Олий суди; 8) Бош прокурор; 9) Ҳисоб палатасининг раиси [20]. Эътиборли жиҳати шундаки, Қонунда фуқаролар ва юридик шахсларнинг Конституциявий судга мурожаат қилиш ҳуқуқи ва унинг реализацияси назарда тутилмаган.

Ваҳоланки, доимий равишда фуқаролар ва юридик шахсларнинг ўз конституциявий ҳуқуқларини тиклаш мақсадида муайян ишда қўлланилган қонуннинг конституциявийлигини аниқлаб беришни сўраб, бевосита Конституциявий судга мурожаат қилишига зарурат мавжуд.

Бу борада хорижий давлатларда Конституциявий судга мурожаат қилиш ва мурожаатни кўриб чиқиш тартиби мустаҳкамланганлигини кузатишимиз мумкин. Жумладан, “Россия Федерациясининг Конституциявий суди тўғрисида”ги Федерал Конституциявий Қонунининг 37-моддасида фуқаролар томонидан Конституциявий судга мурожаат қилишга оид талаблар белгиланган [21].

Бизнингча, жисмоний ва юридик шахсларнинг қонунлардаги айрим нормаларнинг Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси нормаларига мувофиқлиги бўйича хулоса сўраб Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий судига тўғридан-тўғри мурожаат қилиш ҳуқуқини қонун билан мустаҳкамлаш, ўз навбатида, тегишли бўлмаган мурожаатлар ҳам келиб тушиши ҳисобига иш ҳажми ортиб кетишининг олдини олиш мақсадида ушбу механизмнинг аниқ тартиб-таомилларини “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида”ги Қонунда мустаҳкамлаш лозим.

Бундан ташқари, фуқароларнинг мурожаат қилиш ҳуқуқи билан боғлиқ қонунчиликдаги яна бир муҳим ҳолатга эътибор қаратиш мумкин. Маълумки, Конституциянинг **83-моддасида** Ўзбекистон Республикаси Президенти, ўз давлат ҳокимиятининг олий вакиллик органи орқали Қорақалпоғистон Республикаси, Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатлари, Вазирлар Маҳкамаси, Конституциявий суд, Олий суд, Бош прокурор қонунчилик ташаббуси ҳуқуқига эга субъектлар ҳисобланади. Амалдаги тартибга кўра, агарда жисмоний ва юридик шахслар қонун нормаларини такомиллаштириш, хусусан, юзага келаётган муаммоларни ва қонун ҳужжатларида мавжуд муайян бўшлиқни бартараф этиш зарур деб ҳисоблаганда, ўзларининг таклифларини қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи субъектларига киритиши лозим.

Бу борада хорижий мамлакатлар тажрибасида бошқача самарали ва замонвий механизмлар ҳам мавжудлигини кузатиш мумкин. Жумладан, Беларусь Республикаси Конституциясининг 99-моддасида Президент, Республика Кенгаши, Вакиллар палатаси депутатлари, Ҳукумат, шунингдек, сайлов ҳуқуқига эга бўлган 50 мингдан кам бўлмаган фуқаролар қонунчилик ташаббуси ҳуқуқига эга эканлиги белгиланган [22]. “Беларусь Республикаси фуқароларининг қонунчилик ташаббуси ҳуқуқини амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Беларусь Республикаси Қонунининг 2-моддасига кўра, фуқароларнинг қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Миллий Мажлисининг Вакиллар палатасида кўриб чиқиши

мажбурий бўлган қонун лойиҳаларини Вакиллар палатасига киритиш ҳуқуқи ҳисобланади [23].

Таъкидлаш керакки, бевосита фуқароларнинг қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи аксарият Европа мамлакатларида тан олинади. Жумладан, Албания (81-модда) [24], Андorra (58-модда) [25], Австрия (41-модда) [26], Венгрия (28-модда) [27], Грузия (45-модда) [28], Испания (87-модда) [29], Италия (71-модда) [30], Латвия (64-модда) [31], Литва (68-модда) [32], Лихтенштейн (64-модда) [33], Македония (70-модда) [34], Полша (118-модда) [35], Португалия (167-модда) [36], Руминия (73-модда) [37], Словения (88-модда) [38], Швейцария (138-модда) [39] каби давлатлар конституцияларида ҳам фуқаролик қонунчилик ташаббуси механизмлари жорий этилган.

Шу билан бирга, уларда ушбу ҳуқуқ сайловда овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган давлат фуқаролари учун назарда тутилган. Бунда қонунчилик ташаббуси учун фуқароларнинг минимал сони ҳар хил: Словенияда – 5 минг, Македонияда – 10 минг, Албанияда – 20 минг, Грузияда – 25 минг, Литва, Италия ва Венгрияда – 50 минг, Австрия, Польша ва Швейцарияда – 100 минг, Руминияда – 250 минг, Испанияда – 500 минг, Лихтенштейнда – 1 млн, Латвия ва Андorraда – умумий сайловчиларнинг ўндан бир қисми этиб белгиланган [40].

Аслида ушбу йўналишда мамлакатимизда ҳам дастлабки қадамлар ташланди. Жумладан, 2018 йилда фуқароларнинг ваколатли давлат органларига электрон жамоавий мурожаат бериш бўйича конституциявий ҳуқуқлари рўйбга чиқарилишини таъминловчи маҳсус – “Mening fikrim” веб-портали ишга туширилди. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2018 йил 2 апрелда қабул қилинган 1600-III/КҚ-322-III-сонли қўшма қарори билан “Mening fikrim” веб-портали орқали электрон жамоавий мурожаат қилиш ва уларни кўриб чиқиш тартиби тўғрисидаги низом ҳам тасдиқланди [41] (эски тахрирдаги низомнинг қоидаларини такомиллаштириш зарурати юзага келганлиги сабабли, 2019 йил 2 февралдаги 2310-III/КҚ-503-III-сон қўшма қарор билан ҳужжат янги тахрирда тасдиқланди [42]).

Жорий этилган тартибга кўра, “Mening fikrim” веб-портали Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталари ва Вазирлар Маҳкамаси номига йўлланган мурожаат камида 10 мингта қўллаб-қувватловчи овозни, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар, Тошкент шаҳар Кенгашилари номига йўлланган мурожаат камида 5 мингта қўллаб-қувватловчи овозни, халқ депутатлари туман, шаҳар Кенгашилари номига йўлланган мурожаат камида 1 мингта қўллаб-қувватловчи овозни тўплаши керак.

Юқоридагиларга асосан, келтириб ўтилган механизмларни янада такомиллаштириш ҳамда чуқур таҳлил қилиш асосида фуқароларнинг қонунчилигини такомиллаштиришдаги иштироки кўламини кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 83-моддасига тегишли ўзгартиришлар киритиш ҳамда “Фуқароларнинг қонунчилик ташаббуси ҳуқуқини амалга ошириш тартиби тўғрисида”ги Қонунни қабул қилиш таклиф этилади. Ўйлаймизки, мамлакатимизда ҳам фуқароларнинг қонунчилик ташаббуси ҳуқуқини таъминлаш механизмларини қайта кўриб чиқиш фуқароларнинг мурожаат қилиш билан боғлиқ

конституциявий ҳуқуқини кафолатлашда, шунингдек, фуқароларга ўзларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш имкониятларини кенгайтириш ҳамда қонун ҳужжатларининг халқчиллигини таъминлашда янги самарали йўналишларни очиб беради.

Конституциянинг бошқа нормаларига назар ташласак, **43-моддада** давлат фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш билан берилган бўлса, **44-моддада** ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансбдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний хатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланган.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда фуқаролар, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар давлат органлари ва бошқа органларнинг, мансбдор шахсларнинг ҳар қандай ғайриқонуний хатти-ҳаракатларидан, шунингдек ҳаёти ва соғлиғи, шаъни ва қадр-қиммати, шахсий эркинлиги ва мол-мулки, бошқа ҳуқуқ ва эркинликларига тажовузлардан суд ҳимоясида бўлиш ҳуқуқига эга.

Қонун ҳужжатларида жисмоний ва юридик шахсларнинг суд органларига ариза ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқи алоҳида назарда тутилган. Ушбу ҳуқуқни амалга ошириш тартиби ва шартлари тегишлича фуқаролик процессуал, иқтисодий процессуал, жиноят процессуал, маъмурий жавобгарлик ҳамда маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари билан белгиланган.

Конституцияда фуқароларнинг мурожаат қилиш ҳуқуқини кафолатловчи энг муҳим нормалардан яна бири **93-моддада** белгиланган Ўзбекистон Республикаси Президентининг фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига риоя этилишининг кафили эканлигини белгиловчи норма ҳисобланади.

Ушбу нормани таҳлил қилар эканмиз, аввало, Давлат раҳбарининг ўз лавозимига киришишдан олдин Ўзбекистон халқига садоқат билан хизмат қилишга, республиканинг Конституцияси ва қонунларига қатъий риоя этишга, фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларига кафолат беришга, Ўзбекистон Республикаси Президенти зиммасига юклатилган вазифаларни виждонан бажаришга тантанали қасамёд қилишга доир нормалар Конституция даражасида мустаҳкамланганлигини ҳам алоҳида эътироф этиш жоиздир (**92-модда**).

Бу борада мустақилликнинг илк даврларидан қатор тизимли ислохотлар амалга оширилиши билан бир қаторда, сўнгги йилларда Давлат раҳбарининг давлат органларидаги кўп йиллик тажрибаси асосида илгари сурган ташаббуси билан мурожаатлар билан ишлаш соҳаси тубдан ислох қилинди, халқ билан мулоқот қилишнинг янги ва самарали механизмлари жорий этилди. Амалга оширилган ислохотлар натижаси ўлароқ ҳозирда “**халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак**” деган тамойил барча давлат органлари ва мансбдор шахслар учун дастуруламал бўлиб хизмат қилмоқда.

Ислохотлар натижасида аҳоли мурожаатлари билан ишлаш мамлакатимизда муҳим стратегик йўналишлардан бири сифатида белгилаб олинди. Жумладан, халқ билан доимий, яқин ва очиқ мулоқот

тизими йўлга қўйилиб, муаммоларни ҳал этишнинг самарали механизмлари, усуллари ва воситалари жорий этилганлиги, муҳим миллий демократик институтлар – Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси, шунингдек Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида, ҳар бир туман ва шаҳарда (туманга бўйсунувчи шаҳарлардан ташқари) Халқ қабулхоналари тузилиб, аҳоли мурожаатлари билан ишлаш борасида самарали иш олиб бораётганлиги, Президент Администрацияси тузилмасида бевосита фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва мурожаатлар билан ишлаш бўйича алоҳида таркибий бўлинма фаолияти самарали йўлга қўйилганлиги [43], мурожаатларнинг ваколатли давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилиши таъминланаётганлиги, мансабдор шахслар мунтазам равишда жойларга чиққан ҳолда шахсан мурожаат қилиш истагида бўлганлар билан учрашиб, мулоқот қилиб, улар муаммоларини тинглаётганлиги шулар жумласидандир.

Бу борада сўз кетар экан, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йилда Олий Мажлисга Мурожаатномасида "...халқ билан яқиндан мулоқот қилиш, унинг дарду ташвишлари, ҳаётини муаммоларини самарали ҳал этиш бўйича янги тизим яратилди. Бу тизимнинг асоси бўлган Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари ва Виртуал қабулхонаси фуқароларнинг мурожаатлари билан ишлашнинг ўзига хос демократик институти сифатида амалда ўзини оқламоқда. Қисқа муддатда ана шу қабулхоналарга бир ярим миллиондан зиёд фуқаро мурожаат қилгани ва қанча-қанча одамнинг йиллар давомида ҳал этилмаган муаммолари ижобий ечилгани Ўзбекистонда халқ ҳокимияти номига эмас, амалда жорий этилаётганини кўрсатмоқда. Жойларда раҳбарларнинг йўл қўйилган хато ва камчиликларни тезлик билан бартараф этиш юзасидан шахсий жавобгарлиги кучайгани мазкур тизимнинг муҳим натижаси бўлди" [44], дея таъкидлаганига эътибор қаратиш лозим.

Сўнгги тўрт йил ичида Ўзбекистон Республикаси Президенти номига 4 миллиондан ортиқ мурожаатлар келиб тушганлиги [45], республика ишчи гуруҳлари томонидан уйма-уй юриш, ижтимоий ва бошқа объектларни ўрганиш натижасида қўшимча 3,5 миллиондан ортиқ турли муаммолар аниқланганлиги жойларда ечимини кутаётган масалалар кўпчилигини ҳамда уларнинг ҳал этилишини таъминлаш кўпроқ ўрта ва қуйи бўғиндаги ташкилотларга масъулият юкланишини кўрсатмоқда.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, аксарият инсонларда қуйи бўғинларда ҳал бўлиши мумкин бўлган масалаларда ҳам юқори турувчи давлат ташкилотлари ва мансабдор шахсларга, жумладан тўғридан-тўғри Давлат раҳбарига мурожаат қилиш кайфияти юқори. Албатта, бизнингча, ваколатли давлат органларига мурожаат қилмасдан, бирданига Президент номига мурожаат қилишнинг ўзига хос сабаблари ва асослари мавжуд бўлиб, биз улар ҳақида бошқа илмий мақолаларимизда тўлиқроқ тўхталиб ўтганмиз.

Бироқ, таҳлиллардан кўринадики, мурожаатлар билан ишлашда муаммоларнинг асл илдизи, бизнингча, қуйи ва ўрта бўғинлардаги давлат органлари фаолиятида, шу сабабли, аниқ таҳлиллар асосида тегишли соҳаларда чуқур маъмурий

ислохотлар ўтказилиши мақсадга мувофиқ. Жумладан, барча давлат органларида аҳоли мурожаатлари билан ишлашни тизимли йўлга қўйиш ва давлат хизматчиларининг масъулиятини кучайтириш мақсадида аниқ таҳлилларга асосланган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президентига тўғридан-тўғри мурожаат қилиш мумкин бўлган ҳолатлар ва асосларни, бундай мурожаатлар билан ишлашнинг ўзига хос хусусиятларини қонунчиликда белгилаб, босқичма-босқич амалиётга жорий этиш тавсия этилади.

Аслида қонунчилигимизда ушбу ҳолатга ўхшаш бўлган аналогиялар мавжуд. Хусусан, Конституциянинг 93-моддасида қуйидаги масалалар юзасидан тўғридан-тўғри Давлат раҳбарига мурожаат қилиниши ҳамда ушбу масалалар бевосита Президент томонидан ҳал этилиши белгиланган:

- Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига қабул қилишга оид масалаларни ҳал этиш;

- Ўзбекистон Республикасида сиёсий бошпана беришга оид масалаларни ҳал этиш;

- амнистия тўғрисидаги ҳужжатларни қабул қилиш ҳақида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенатига тақдимнома киритиш;

- Ўзбекистон Республикасининг судлари томонидан ҳукм қилинган шахсларни афв этиш.

Конституциядаги яна бир муҳим норма фуқароларнинг иқтисодий, ижтимоий ва бошқа ҳуқуқлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишга доир Вазирлар Маҳкамасининг ваколатлари белгиланган **98-моддаси** ҳисобланади.

Ушбу норма ҳам жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаат қилиш ҳуқуқини таъминлашда муҳим ҳисобланади. Яъни, иқтисодий, ижтимоий ва бошқа ҳуқуқлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш юзасидан Ҳукумат ваколатларидаги масалалар бўйича Вазирлар Маҳкамасига мурожаат қилишлари ва ўзларининг ҳуқуқлари, манфаатларини ҳимоя қилишлари мумкин.

Шуни таъкидлаш лозимки, ушбу норманинг яққол реализацияси сифатида 2019 йил 14 майдан эътиборан Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг Тadbirkorлар мурожаатларини кўриб чиқиш қабулхоналари ташкил этилганлиги ва фаолияти йўлга қўйилганлигини [46] алоҳида эътироф этиш жоиз, деб ҳисоблаймиз. Мазкур тизимни электрон шаклда юритишни ташкил этиш мақсадида "business.gov.uz" ягона интерактив портали ишга туширилди.

Ҳозирда амалга жорий этилган мазкур тизим тadbirkorларнинг, шу жумладан, чет эллик инвесторларнинг мурожаатлари билан ишлашни ташкил этиш сифати ва тезкорлигини ошириш, улар билан очик ва тўғридан-тўғри мулоқотни таъминлаш, уларнинг қонуний талабларини амалий ва самарали рўёбга чиқариш ва муаммоли масалаларни ҳал этиш, ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига реал ҳиссани кўпайтириш, аҳолининг иш билан бандлигини ошириш ва унинг моддий фаровонлигини ўстиришда ўз ҳиссасини қўшиб келмоқда.

Жумладан, ўтган бир ярим йиллик давр мобайнида Бош вазирнинг Тadbirkorлар мурожаатларини кўриб чиқиш қабулхоналари томонидан тadbirkorлик субъектларини қийнаб келаётган масалалар бўйича 100 мингга яқин мурожаат кўриб чиқилган ҳамда аксарият масалалар ижобий ҳал қилинган [47].

Хулоса ўрнида айтиш керакки, бугунги кунда Конституция билан мустақамланган кафолатлар асосида мамлакатимизда жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашнинг замонавий миллий моделини яратишга эришилди ҳамда ушбу тизим изчил равишда такомиллаштириб борилмоқда. Инсонларнинг мурожаат қилишга бўлган конституциявий ҳуқуқини кафолалаш ҳар қандай демократик жамиятда олий қадрият сифатида эътироф этилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Миракулов М. Эркинлик, адолат ва тенгликнинг мустақам ҳуқуқий пойдевори. // www.constitution.uz
2. Международный пакт о гражданских и политических правах. / Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 декабря 1966 года. // www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
3. Халқимиз сиёсий-ҳуқуқий тафаккури тимсоли. // www.un.int/uzbekistan
4. Комментарий к Конституции Республики Узбекистан. / Ш.З.Уразаев и др. – Ташкент: Узбекистан, 2001. – С. 47-49.
5. Ўзбекистон Республикаси Конституциясига шарҳ. / А.А.Азизхўжаев, Ф.Абдураҳимов, М.А.Ахмедшоева ва бошқ. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – Б. 26.
6. Ўзбекистон Республикасининг 1997 йил 29 августдаги 474-І-сон “Давлат солиқ хизмати тўғрисида”ги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 9-сон, 232-модда.
7. Ўзбекистон Республикасининг 2000 йил 14 декабрдаги 162-ІІ-сон “Судлар тўғрисида”ги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 й., 1-2-сон, 10-модда.
8. Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августдаги 257-ІІ-сон “Прокуратура тўғрисида”ги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 2001 й., 9-10-сон, 168-модда.
9. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 5 апрелдаги ЎРҚ–471-сон “Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати тўғрисида”ги Қонуни. // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 06.04.2018 й., 03/18/471/1022-сон.
10. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ–407-сон “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 38-сон, 438-модда.
11. Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 18 октябрдаги ЎРҚ–502-сон “Давлат божхона хизмати тўғрисида”ги Қонуни. // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 19.10.2018 й., 03/18/502/2068-сон.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 3 октябрдаги “Ўзбекистон Республикасида кадрлар сиёсати ва давлат фуқаролик хизмати тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ–5843-сон Фармони. // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.10.2019 й., 06/19/5843/3900-сон.
13. Федеральный Закон Российской Федерации от 27 июля 2004 года № 79-ФЗ «О государственной гражданской службе Российской Федерации» (с изменени-

ями на 31 июля 2020 года). // www.docs.cntd.ru/document/901904391

14. Закон Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 416-V ЗРК «О государственной службе Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 06.10.2020 г.). // www.online.zakon.kz/document/?doc_id=36786682#pos=1196;57

15. Muroi Tsutomu. Shingendai gyouseihounyuumon. – Houritsubunkasha, 2001. – 63-66 p.;

16. Закон Республики Кореи «О системе государственной службы». //

www.regnum.ru/news/society/2558114.html

17. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутадуғ билиг. – Тошкент: Ўлдузча, 1990. – Б. 50.

18. Низомулмулк. Сиёсатнома (Сияр ул-мулк). – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. – Б. 10.

19. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 11 сентябрдаги ЎРҚ–445-сон “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 37-сон, 977-модда.

20. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 31 майдаги ЎРҚ–431-сон “Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий суди тўғрисида”ги Конституциявий Қонуни. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 22-сон, 407-модда.

21. Федеральный Конституционный Закон Российской Федерации от 21 июля 1994 года № 1-ФКЗ «О Конституционном суде Российской Федерации» (с изменениями на 9 ноября 2020 года). // www.docs.cntd.ru/document/9006048

22. Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). // www.pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/

23. Закон Республики Беларусь от 26 ноября 2003 г. № 248-З «О порядке реализации права законодательной инициативы гражданами Республики Беларусь». //

www.pravo.by/document/?guid=3871&p0=H10300248

24. Конституция Республики Албания от 21 октября 1998 года. //

www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/albania/albani-r.htm

25. Конституция Княжества Андорра от 14 марта 1993 года. // www.legalns.com

26. Конституция Австрийской Республики от 10 ноября 1920 года. // www.legalns.com

27. Конституция Венгерской Республики от 18 августа 1949 года. // www.legalns.com

28. Конституция Грузии от 24 августа 1995 года. // www.matsne.gov.ge/ru/document/view/30346?publication=36

29. Конституция Королевства Испании от 27 декабря 1978 года. // www.legalns.com

30. Конституция Итальянской Республики от 1 января 1948 года. // www.legalns.com

31. Конституция Латвийской Республики. // <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii#gsc.tab=0>

32. Конституция Литовской Республики от 2 ноября 1992 года (Принята гражданами Литовской Республики на референдуме 25 октября 1992 г.). // www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm

Д.Артиков

ТДЮУ катта ўқитувчиси

33. Конституция Княжества Лихтенштейн от 5 октября 1921 года. // www.legalns.com

34. Конституция Республики Македония от 17 ноября 1991 года. // www.legalns.com

35. Конституция Республики Польша от 2 апреля 1997 года. // www.legalns.com

36. Конституция Португальской Республики от 2 апреля 1976 года. // www.legalns.com

37. Конституция Румынии от 21 ноября 1991 года. // www.legalns.com

38. Конституция Республики Словения от 23 декабря 1993 года. // www.legalns.com

39. Конституция Швейцарской Конфедерации от 18 апреля 1999 года. // www.legalns.com

40. Антонова О.А. Законодательная инициатива граждан как форма участия в управлении делами общества и государства. // Вестник Прикамского социального института. – 2018. – № 2 (80). – С. 9.

41. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Кенгаши ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2018 йил 2 апрелдаги 1600-III/ҚҚ-322-III-сонли “Мening fikrim” веб-портали орқали электрон жамоавий мурожаат қилиш ва уларни кўриб чиқиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги Қўшма қарори.

42. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Кенгашининг ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати Кенгашининг 2019 йил 2 февралда қабул қилинган 2310-III/ҚҚ-503-III-сонли “Мening fikrim” веб-портали орқали электрон жамоавий мурожаат қилиш ва уларни кўриб чиқиш тартиби тўғрисидаги низомга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги Қўшма қарори. // www.lex.uz/docs/4249490?query=mening%20fikrim

43. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 28 декабрдаги ПФ–4904-сон “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини тубдан такомиллаштиришга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 1-сон, 5-модда.

44. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд.– Тошкент: Ўзбекистон, 2018. – Б. 73

45. www.pm.gov.uz

46. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 14 майдаги ПФ–5718-сон “Тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони. // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 15.05.2019 й., 06/19/5718/3131-сон

47. www.business.gov.uz.

ГЕРМАНИЯДА СУД НОРМАКОНТРОЛИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация: мазкур мақолада Германия Федератив Республикасида суд нормаконтролининг ўзига хос хусусиятлари баён қилинган. Германия Конституциявий суди ва маъмурий судининг мазкур соҳадаги ваколатлари Ўзбекистон қонунчилиги билан қиёслаб таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: нормаконтроль, идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжат, судловга тааллуқлилиқ, оммавий-ҳуқуқий низо, маъмурий суд

Аннотация: в данной статье описываются особенности судебного контроля в Федеративной Республике Германия. Полномочия Конституционного суда Германии и Административного суда в этой области были сопоставлены с законодательством Узбекистана.

Ключевые слова: нормаконтроль, ведомственный нормативно-правовой документ, подсудность, публично-правовой спор, административный суд

Abstract: the article analyzes the specifics of judicial control over legal rules in the Federal Republic of Germany. The powers of the German Constitutional Court and the Administrative Court in the relevant area have been compared with the legislation of Uzbekistan.

Key words: judicial control over legal rules, departmental laws, jurisdiction, public legal dispute, administrative court

Германияда суд нормаконтроли ўзига хос хусусиятга эга ҳисобланади. Яъни норматив ҳужжатлар бўйича низолашиш ишлари маъмурий суд билан бир қаторда, Конституциявий суд судловига тааллуқли ҳисобланади.

Ҳозирда Германиянинг Асосий қонунига биноан, Германияда суд ҳокимияти Конституциявий суд, федерал судлар ва 16 та ерлар судлари томонидан амалга оширилади. Германияда “бешта юрисдикция” ҳақида гап кетганда: а) ҳудудлар ва ўлка судлари томонидан амалга оширилаётган Умумий судлар юрисдикцияси: фуқаролик ишлари бўйича суд, жиноий ишлар бўйича суд, ихтиёрий равишда судловга тегишлилик; б) махсус судлов юрисдикцияси: меҳнат низолари бўйича суд, маъмурий низолаш бўйича суд, ижтимоий таъминот масалалари бўйича суд ва молиявий судлар (солиқ низолари бўйича) тушунилади[1].

Германия Маъмурий процессуал кодекси(МПК)нинг олтинчи бўлими 40-моддасига биноан конституциявий аҳамиятга эга бўлмаган ва федерал қонунлар билан ҳал этилиши бошқа судларнинг ваколатига берилган низолардан ташқари барча оммавий-ҳуқуқий низолаш юзасидан маъмурий судларга мурожаат қилиш мумкин.

Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида ҳам шундай норма мавжуд. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекс(МСИЮТҚ)нинг 26-моддасига кўра, маъмурий судга фуқаролар ва юридик шахсларнинг бузилган ёки низолашилаётган ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш